

Tăng cường an toàn thịt lợn bản địa và cải thiện sức khỏe người dân tộc thiểu số thông qua việc quản lý tốt hơn bệnh ký sinh trùng lây truyền từ lợn sang người

Sổ tay hướng dẫn

Phòng bệnh ký sinh trùng lây truyền từ lợn sang người và cải thiện thực hành vệ sinh trong chuỗi sản xuất thịt lợn bản địa

Hà Nội, tháng 5 năm 2021

Mục lục

Chữ viết tắt.....	3
Lời cảm ơn	3
Giới thiệu về dự án	4
Mục đích và đối tượng sử dụng cuốn sổ tay.....	4
Hình thức và cách thức sử dụng cuốn sổ tay	4
Bệnh sản dây lợn và bệnh ấu trùng sản lợn.....	5
Bệnh giun xoắn	6
Hướng dẫn phòng bệnh KST truyền lây từ lợn sang người cho người chăn nuôi lợn bản địa.....	8
Hướng dẫn phòng bệnh KST truyền lây từ lợn sang người cho người giết mổ	10
Hướng dẫn phòng bệnh KST truyền lây từ lợn sang người cho người bán lẻ	12
Hướng dẫn phòng bệnh KST truyền lây từ lợn sang người cho người tiêu dùng.....	14

Chữ viết tắt

A4NH	Chương trình nghiên cứu CGIAR về Nông nghiệp vì Dinh dưỡng và Sức khỏe
ACIAR	Trung tâm nghiên cứu Nông nghiệp Quốc tế Úc
BfR	Viện Đánh giá Nguy cơ Liên bang Đức
BMZ	Bộ Hợp tác Kinh tế và Phát triển Liên bang Đức
FIA	Quỹ nghiên cứu Nông nghiệp Quốc tế
FUB	Đại học Tự do Berlin
GIZ	Tổ chức Hợp tác Quốc tế Liên bang Đức
HUPH	Trường Đại học Y tế Công cộng
ILRI	Viện nghiên cứu Chăn nuôi Quốc tế
KST	Ký sinh trùng
NIVR	Viện Thú y

Lời cảm ơn

Dự án được tài trợ bởi Bộ Hợp tác Kinh tế và Phát triển Liên bang Đức (BMZ), được ủy quyền và quản lý thông qua Tổ chức Hợp tác Quốc tế Liên bang Đức (GIZ), Quỹ Nghiên cứu Nông nghiệp Quốc tế (FIA), mã tài trợ: 81219445. Dự án được đồng tài trợ bởi Chương trình nghiên cứu CGIAR về Nông nghiệp vì Dinh dưỡng và Sức khỏe (A4NH) và Trung tâm nghiên cứu Nông nghiệp Quốc tế Úc (ACIAR).

Dự án xin gửi lời cảm ơn sự hỗ trợ của Viện Sốt rét, Ký sinh trùng Côn trùng Trung ương (hỗ trợ kỹ thuật về sức khỏe cộng đồng), Viện Chăn nuôi (hỗ trợ thương hiệu lợn Bản) và Trường Thú y Hoàng gia, Vương quốc Anh (hỗ trợ kỹ thuật về nghiên cứu thay đổi hành vi).

Giới thiệu về dự án

Chăn nuôi lợn đóng vai trò quan trọng trong việc tạo sinh kế cho người dân tộc thiểu số ở Việt Nam. Lợn bản địa và lợn rừng hầu hết đều được nuôi dưới hình thức chăn thả. Chăn nuôi lợn bản địa cho phép người dân tộc thiểu số sản xuất và tiêu thụ nhiều hơn các thực phẩm có nguồn gốc động vật, cải thiện tình trạng dinh dưỡng và góp phần tạo sinh kế cho người dân. Tuy nhiên, các bệnh ký sinh trùng (KST) trên lợn, bao gồm bệnh sán dây lợn, bệnh ấu trùng sán lợn và bệnh giun xoắn, tiềm ẩn những nguy cơ sức khỏe cho con người và dẫn đến những tác động đáng kể về mặt kinh tế, dinh dưỡng đối với người dân.

Mục tiêu của dự án nhằm đánh giá và giảm thiểu các bệnh KST trên lợn nói trên tại địa bàn cộng đồng đồng bào dân tộc thiểu số mà dự án lựa chọn. Một trong những mục tiêu cụ thể của dự án là nâng cao nhận thức và kiến thức về một số bệnh KST trên lợn cho những người tham gia vào chuỗi sản xuất, tiêu thụ lợn bản địa, bao gồm người chăn nuôi lợn, giết mổ, bán lẻ và người tiêu dùng.

Mục đích và đối tượng sử dụng cuốn sổ tay

Mục đích của cuốn sổ tay nhằm giúp nâng cao nhận thức và kiến thức về một số bệnh KST trên lợn của những người tham gia vào chuỗi sản xuất, tiêu thụ thịt lợn, bao gồm người chăn nuôi lợn, giết mổ, bán lẻ và người tiêu dùng, trong đó chú trọng đến lợn bản địa được chăn nuôi trên địa bàn dự án, đồng thời đưa ra khuyến nghị về một số thực hành vệ sinh tốt nhằm giảm nguy cơ mắc các bệnh lây truyền qua thực phẩm. Cuốn sổ tay là hướng dẫn hỗ trợ chăn nuôi lợn bản địa an toàn hơn, và không có chức năng thay thế các quy định hiện hành.

Hình thức và cách thức sử dụng cuốn sổ tay

Cuốn sổ tay trình bày tổng quát vòng đời của hai bệnh KST trên lợn - bệnh sán dây lợn/bệnh ấu trùng sán lợn và bệnh giun xoắn, nguyên nhân, cách thức lây truyền và triệu chứng của bệnh. Các thông điệp chính về kiểm soát và phòng ngừa những bệnh này được trình bày cho từng đối tượng cụ thể trong chuỗi sản xuất tiêu thụ, bao gồm người chăn nuôi lợn, giết mổ, bán lẻ và người tiêu dùng, và kèm theo các hình ảnh, giải thích để minh họa cho một số thực hành tốt và không tốt.

Bệnh sán dây lợn và bệnh ấu trùng sán lợn

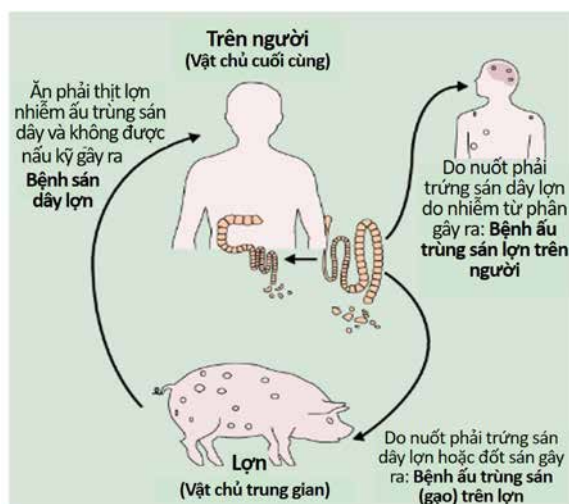
Bệnh sán dây lợn trên người liên quan đến nhiễm sán dây trưởng thành trong đường ruột. Bệnh ấu trùng sán lợn là bệnh nhiễm ấu trùng của sán dây lợn (*T. Solium*) ký sinh trên các cơ quan tổ chức (dưới da, não).

Cách thức lây bệnh

Người bị bệnh sán dây lợn khi ăn thịt lợn có chứa nang sán (ấu trùng của sán dây lợn ký sinh trên thịt lợn) chưa được nấu chín.

Người bị bệnh ấu trùng sán lợn khi ăn phải trứng sán dây lợn qua thực phẩm bị nhiễm trứng sán (ví dụ như rau quả, thịt) hoặc nước. Trứng phát triển thành ấu trùng và xuyên qua thành ruột đến các mô liên kết (dưới da, não) tạo thành các nang sán. Bệnh xảy ra trên lợn khi lợn nuốt phải trứng sán dây lợn từ phân của người nhiễm sán (ví dụ qua môi trường trang trại).

Vòng đời của sán dây lợn, ấu trùng sán lợn trên người và lợn (nguồn García và cộng sự)¹:

¹ García HH, Gonzalez AE, Evans CA, Gilman RH; Cysticercosis Working Group in Peru. *Taenia solium* cysticercosis. Lancet. 2003 Aug 16;362(9383):547-56. doi: 10.1016/S0140-6736(03)14117-7. PMID: 12932389; PMCID: PMC3103219; Pictures source-above (<https://cysticercosisgroup.weebly.com/3-about-cysticercosis.html>) and below (<https://en.wikipedia.org/wiki/File:Neurocysticercosis.gif>)

Triệu chứng trên người và lợn

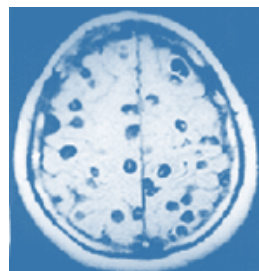
Bệnh sán dây lợn (ở người): thường không có triệu chứng điển hình như đau bụng, rối loạn tiêu hóa, nhưng giai đoạn sán trưởng thành có thể nhìn thấy các đốt sán trong phân.

Bệnh ấu trùng sán lợn (ở người): đau đầu, liệt chân, tay hoặc liệt nửa người, co giật, động kinh, sa sút trí tuệ, giảm thị lực, mù lòa, xuất hiện nang sán dưới da.

Ấu trùng sán dây lợn (trên lợn)².

Bệnh ấu trùng sán lợn (ở lợn): Lợn mắc bệnh hầu hết không có triệu chứng, nhưng trong quá trình giết mổ xuất hiện các nang sán có nhân trắng giống như hạt gạo xuất hiện trong thịt (cơ).

Ấu trùng sán dây lợn trên người (nang sán trong não)².

Bệnh giun xoắn

Bệnh giun xoắn xảy ra khi một người ăn thịt lợn sống hoặc chưa nấu chín có chứa ấu trùng giun xoắn có tên là *Trichinella* spp.

Cách thức lây truyền

Người bị nhiễm bệnh giun xoắn do ăn thịt lợn sống hoặc chưa nấu chín (gồm cả thịt lợn nuôi và lợn rừng) và thịt động vật hoang dã (gấu hoặc báo sư tử) có chứa ấu trùng giun xoắn *Trichinella*. Ấu trùng phát triển thành giun trưởng thành trong ruột và sinh ra các ấu trùng, ấu trùng xuyên qua thành ruột, vào máu và đến các mô cơ của người, gây ra bệnh giun xoắn.

Ấu trùng giun xoắn hình xoắn ốc sau khi dùng phương pháp tiêu cơ (Magnification 120x)³.

² Pictures source-above (<https://cysticercosisgroup.weebly.com/3-about-cysticercosis.html>) and below (<https://en.wikipedia.org/wiki/File:Neurocysticercosis.gif>)

³ <https://www.sciencephoto.com/media/709335/view/trichinella-spiralis>;

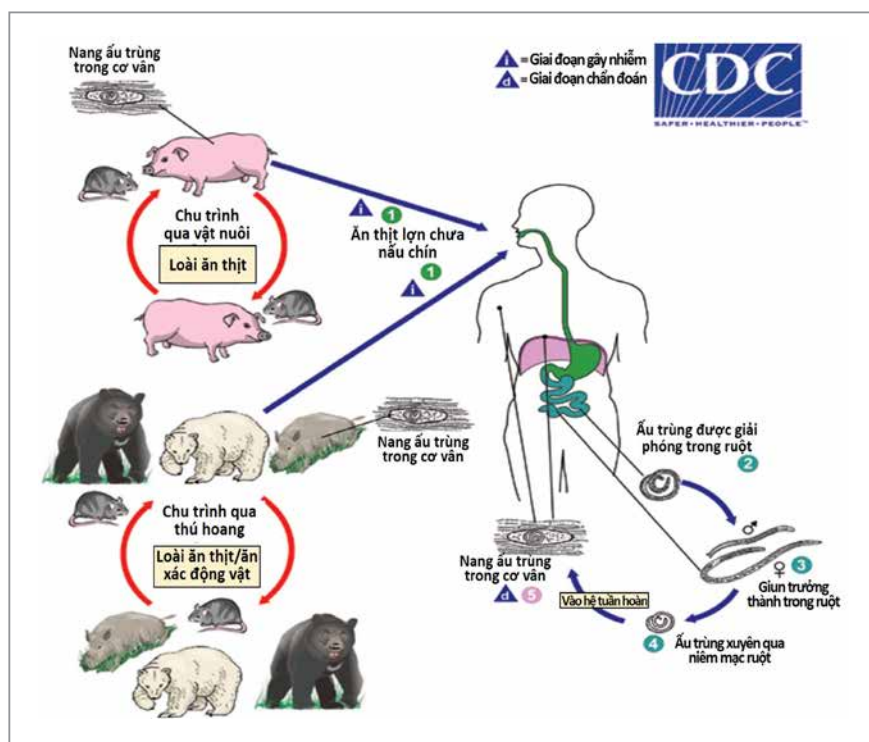
Triệu chứng trên người

Các triệu chứng đầu tiên: Buồn nôn và nôn, sốt cao, tiêu chảy nhiều, mệt mỏi, đau bụng, sau đó đau cơ, đau toàn thân, sưng phù mí mắt, sưng phù toàn thân, nhức đầu, sợ ánh sáng, mắt đỏ (viêm kết mạc) có thể xảy ra. Trong trường hợp nghiêm trọng dẫn đến suy đa phủ tạng có thể dẫn đến tử vong.

Triệu chứng trên lợn

Hầu hết không có triệu chứng, ấu trùng trong cơ chỉ có thể xác định, chẩn đoán qua xét nghiệm phòng thí nghiệm.

Vòng đời giun xoắn trên người và lợn⁴

⁴ <https://www.cdc.gov/parasites/trichinellosis/biology.html>

Hướng dẫn phòng bệnh KST truyền lây từ lợn sang người cho người chăn nuôi lợn bản địa

Luôn nhốt lợn trong chuồng hoặc trong khu vực có tường, rào chắn. Điều này cũng làm giảm nguy cơ mắc các bệnh khác.

Thực hành tốt

Xử lý phân lợn đúng cách, như ủ phân hoặc thu gom và lưu trữ, che đậy phân để các vật nuôi khác không tiếp xúc được.

Thực hành không tốt

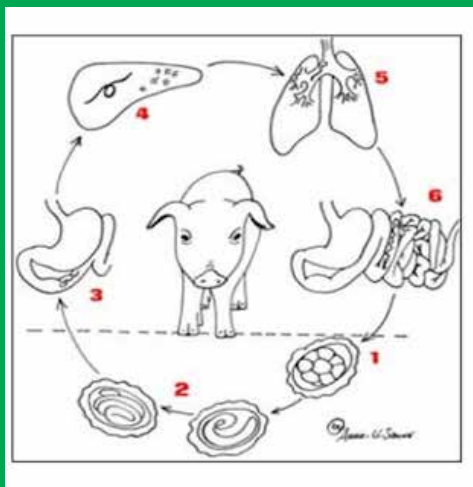
Không thả rông lợn bên ngoài khu chuồng nhốt hay khu có rào chắn. Thả rông lợn cũng có thể làm tăng nguy cơ nhiễm các bệnh khác, như bệnh dịch tả lợn Châu Phi.

Hướng dẫn phòng bệnh KST truyền lây từ lợn sang người cho người chăn nuôi lợn bản địa

Thực hành tốt

Khuyến khích người dân sử dụng nhà vệ sinh khép kín hoặc hố xí xây kín.

Thường xuyên tẩy giun cho lợn (dựa trên khuyến cáo, lời khuyên từ bác sĩ thú y về các loại thuốc nên sử dụng).

Hướng dẫn phòng bệnh KST truyền lây từ lợn sang người cho người giết mổ

Chọn lợn khỏe mạnh và biết rõ nguồn gốc của lợn.

Chỉ mua lợn được nuôi nhốt chuồng hoặc nuôi có hàng rào bao quanh.

Thực hành tốt

Lợn và thân thịt phải được kiểm tra khi giết mổ.

Quan sát thân thịt để tìm các dấu hiệu bất thường. Trong trường hợp có bất kỳ dấu hiệu nghi ngờ nào, cần báo ngay cho cơ quan chức năng hoặc cán bộ kiểm định.

(Ảnh: lợn bị bệnh giun xoắn)

Không giết mổ lợn có biểu hiện ốm, bệnh.

(Ảnh: lợn và thân thịt có biểu hiện mắc bệnh truyền nhiễm)

Thực hành không tốt

Hướng dẫn phòng bệnh KST truyền lây từ lợn sang người cho người giết mổ

Thường xuyên rửa, khử trùng tay và các dụng cụ giết mổ.

Thực hành tốt

Giết mổ lợn trên các bề mặt sạch như các tấm sàn hoặc bàn.

Không giết mổ hoặc đặt thân thịt lên các bề mặt bẩn hoặc sàn nhà.

Thực hành không tốt

Không để thân thịt gần nội tạng (lòng, gan, phổi...) của lợn.

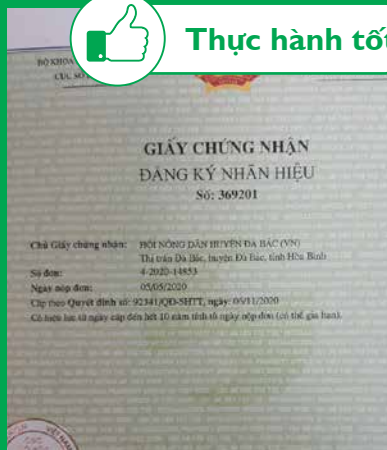
Hướng dẫn phòng bệnh KST truyền lây từ lợn sang người cho người bán lẻ

Chỉ mua lợn được nuôi nhốt chuồng hoặc nuôi có tường, rào bao quanh.

Thực hành tốt

Chỉ mua lợn có nguồn gốc rõ ràng, ví dụ như chứng nhận của hợp tác xã.

Không mua thịt lợn có các biểu hiện bất thường.

(Ảnh, từ trái qua: thịt lợn bị áp xe và nhiễm ấu trùng sán dây lợn)

Thực hành không tốt

Hướng dẫn phòng bệnh KST truyền lây từ lợn sang người cho người bán lẻ

Thường xuyên làm sạch và khử trùng bàn, các bề mặt, và dụng cụ.

Thực hành tốt

Phân tách thịt sống, nội tạng và thực phẩm đã chế biến.

Không để thịt trên các bề mặt bẩn hoặc gần với nội tạng.

Thực hành không tốt

Hướng dẫn phòng bệnh KST truyền lây từ lợn sang người cho người tiêu dùng

Thực hành tốt

Rửa tay, các dụng cụ nấu ăn và rau quả đúng cách.

Mua thịt lợn có nguồn gốc rõ ràng hoặc từ những người bán hàng đáng tin cậy.

Thực hành không tốt

Không ăn thịt lợn hoặc các sản phẩm thịt lợn sống hoặc chưa được nấu chín.

Hướng dẫn phòng bệnh KST truyền lây từ lợn sang người cho người tiêu dùng

Thường xuyên tẩy giun cho các thành viên trong gia đình (định kỳ 6-12 tháng một lần).

Thực hành tốt

Nấu chín thịt lợn (đến khi không thấy phần thịt đỏ hoặc hồng khi thái thịt).

Liên hệ với trung tâm y tế nếu bạn có một trong những biểu hiện dưới đây:

Bệnh ấu trùng sán dây

Giảm thị lực/mù lòa; co giật, sa sút trí tuệ, nhức đầu, liệt chân hoặc liệt nửa người, động kinh.

Bệnh sán dây lợn

Đau bụng hoặc thấy các đốt sán dây trong phân người.

Bệnh giun xoắn

Buồn nôn, nôn, sốt, tiêu chảy, mệt mỏi, đau cơ, sưng mí mắt hoặc mắt, phù toàn thân, nhức đầu, nhạy cảm với ánh sáng và mắt đỏ (viêm kết mạc).

Tăng cường an toàn thịt lợn bản địa và cải thiện sức khỏe người dân tộc thiểu số thông qua việc quản lý tốt hơn bệnh ký sinh trùng lây truyền từ lợn sang người

Dự án được triển khai từ tháng 1 năm 2018 đến tháng 12 năm 2020 do Viện nghiên cứu Chăn nuôi Quốc tế (ILRI) phối hợp với Đại học Tự do Berlin (FUB) và Viện Đánh giá Nguy cơ Liên bang Đức (BfR), và hai đối tác nghiên cứu chính của Việt Nam—Viện Thú y (NIVR) và Trường Đại học Y tế Công cộng (HUPH).

Liên hệ:

- **Y tế công cộng:**
Viện Sốt rét, Ký sinh trùng Côn trùng Trung ương
Địa chỉ: Số 34, Trung Văn, Quận Nam Từ Liêm, Hà Nội
Điện thoại: 0243 8542350
- **Thú y:**
Viện Thú y
Địa chỉ: 86 Trường Chinh, Quận Đống Đa, Hà Nội
Điện thoại: 0243 8695140

Viện nghiên cứu Chăn nuôi Quốc tế (ILRI)

Phòng 301-302, tòa nhà B1, Khu Ngoại giao đoàn Vạn Phúc
298 Kim Mã, Quận Ba Đình, Hà Nội
Tel: +84 24 32373995 | Fax: +84 24 32373996